

ЦІЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ТА ЗНАЧЕННЯ МЕТИ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПРАЦЯХ К.Д. УШИНСЬКОГО

УДК 371–053.2

Ірина Волошанська, кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри мовної та міжкультурної комунікації

Зоряна Хало, кандидат педагогічних наук,

*доцент кафедри мовної та міжкультурної комунікації
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

ЦІЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ТА ЗНАЧЕННЯ МЕТИ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПРАЦЯХ К.Д. УШИНСЬКОГО

У статті визначено основні цілі навчання та виховання, проаналізовано сутність мети у навчально-виховному процесі, розкрито її значення для становлення особистості крізь призму педагогічної спадщини К. Ушинського, вказано на можливості використання педагогічних ідей ученого у сучасному навчально-виховному процесі.

Ключові слова: навчально-виховний процес, ціль, мета, особистість, діяльність, самостійність.

Літ. 9.

Актуальність дослідження. Створення і розбудова Української держави в умовах сьогодення потребує кардинальних змін усього суспільного життя. Але найважливішими є внутрішні, духовні реформи, які відбуваються у свідомості кожної людини, котра усвідомлює необхідність цих перетворень та прагне змінитися сама, цим самим реорганізуючи світ навколо себе. Ці трансформації є складними і довготривалими, але дають стабільні й ефективні результати, які успадковуються майбутніми поколіннями.

Переосмислення педагогічної спадщини К. Ушинського є особливо важливим та необхідним сьогодні, воно зумовлене соціальним замовленням, що сформувалося у сучасному українському суспільстві. Для утвердження незалежної, демократичної, самостійної держави Україні потрібні люди, які можуть реалізувати цю мету. Вони повинні мати силу волі, прагнення до свободи, бути діяльними та відповідальними. Саме тому проблема становлення такої особистості та впровадження такого навчально-виховного процесу, що сприяло б її всебічному розвитку стає першочерговою і вимагає додаткового аналізу крізь призму історії. К. Ушинський у своїх поглядах активно підтримував ідею демократизації, поступового виходу людини з-під опіки держави, формування суб'єктності особистості, якій притаманні самостійність, відповідальність, дієвість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки психологи та педагоги приділяють багато уваги проблемам ролі мети, яка покладена у навчальну діяльність, тому що вона забезпечує успішне оволодіння знаннями, навичками та

виховання особистості. Це праці А. Алексюка, В. Клачко, Т. Левченко, П. Лузан та інших. Дослідженню мотиваційного компоненту навчально-виховної діяльності присвячені праці вчених Т. Шевченко, М. Левочки, І. Зайцевої, П. Козика, І. Красноголової та інших. Це ж питання висвітлювалось і у працях К. Ушинського, творчість якого до сьогоднішнього часу залишається недостатньо проаналізованою та дослідженою.

Метою статті є визначити цілі та мету навчально-виховного процесу, проаналізувати їх вплив на процес становлення особистості крізь призму педагогічної спадщини К. Ушинського.

Виклад основного матеріалу. Проблема мети і цілей навчання та виховання була і залишається однією з найважливіших і не до кінця розв'язаних педагогічних проблем. Ще Я. Коменський як значний недолік у педагогічній діяльності відзначав відсутність чітко визначених педагогічних цілей. Відомий педагог радянських часів Ф. Корольов писав, що при подібному, як у педагогіці, аморфному уявленні про мету своєї роботи будівельник будинку не побудує, кравець одяг не пошиє, а вихованець росте, виховання якимось жевріє. Він вважав, що саме розпливчастістю, невизначеністю, аморфністю мети пояснюється багато педагогічних прорахунків та зривів [2].

К. Ушинський вказував: якщо ми хочемо досягнути будь-якої мети вихованням, то повинні перш за все усвідомити цю мету. Французький педагог С. Френе істинну мету виховання вбачав у максимальному розвитку особистості в розумно організованому суспільстві, яке слугуватиме їй і якому вона сама слугуватиме. А. Макаренко підкреслював: “Я під цілями виховання розумію

ЦІЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ТА ЗНАЧЕННЯ МЕТИ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПРАЦЯХ К.Д. УШИНСЬКОГО

програму людської особи, програму людського характеру, причому в поняття характеру я вкладаю весь зміст особистості, тобто характер зовнішніх проявів, і внутрішньої переконаності, і політичне виховання, і знання, – геть усю картину людської особи; я вважаю, що ми, педагоги, повинні мати таку програму людської особи, до якої ми повинні прагнути”.

Мета навчання й виховання забезпечує її усвідомлення вихователями і доведення до вихованців, має збагатити останніх моральними уявленнями, поняттями, формує у вихованців бажані настанови й переконання, розвиває у них позитивні риси та якості, ослаблює і викорінює негативні стереотипи поведінки, здійснює виховний вплив на соціальне оточення.

Формування мотивів – це відповідальний етап діяльності педагога, оскільки на їх основі відбувається творче самовдосконалення особистості. Глибокі, міцні, емоційно забарвлені та змістовні мотиви забезпечують ефективність навчально-виховних заходів і є “генератором” всебічного розвитку кожного вихованця. Мотиви можуть бути різного характеру. Це мотиви, пов’язані з гальмуванням та викорінюванням негативних рис характеру і поведінки (егоїзм, байдужість до товаришів тощо), безпосередньою навчально-пізнавальною діяльністю (бажання одержати похвалу за успіхи в учінні, потреба в навчально-розумовій діяльності, у пізнанні, у розширенні певних професійних знань та досягненні значних успіхів тощо), прагненням розвивати та вдосконалювати свої позитивні риси та якості (тут, першою чергою, слід формувати мотиви самовдосконалення), широкими соціальними мотивами (гідно виконувати свій громадянський обов’язок) тощо [5].

Процес виховання неодмінно пов’язаний з процесом навчання, опанування основами наук, багатством національної та світової культури. Виховання має за мету формування рис і якостей особистості згідно з його здібностями й інтересами у рамках державної політики виховання [1, 14]. Мета виховання та навчання полягає в тому, що в процесі його формується світогляд, мораль, високі естетичні смаки та ставлення до навколишнього світу особистості.

Педагоги, готуючись до навчально-виховного процесу, повинні визначати не лише спосіб своєї діяльності (ознайомити, навчити, довести тощо), а перш за все усвідомити кінцевий результат цієї діяльності, поставити цілі, мету. Тому мета навчання розглядається не тільки в плані придбання знань, а в плані збагачення, розвитку особистості. К. Ушинський вказував, що

“виховання повинно орієнтуватися не тільки на збільшення запасу знань, а на переконання людини” [7, 592]. На думку Д. Ельконіна “результатом навчальної діяльності, в ході якої відбувається засвоєння наукових понять, є перш за все зміна самого учня, його розвиток” [4].

Цілі людської діяльності завжди визначаються тими умовами, в яких живе і діє людина, тому цілі навчання і виховання повинні виходити саме з таких умов. Мета освіти сьогодні – це підготовка фахівців, здатних забезпечити перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства через новаторство у навчанні, вихованні та науково-методичній роботі; виховання в молоді довіри до динамічних знань та усвідомлення потреби розвитку своїх творчих здібностей [3, 23].

Основною метою у навчанні та вихованні К. Ушинський вважав прищепити людині любов та прагнення до праці, самостійності, діяльності, творчості. Учений у своїх працях доводив, що наявність вагомої, серйозної, усвідомленої мети у житті людини є передумовою її руху вперед, її гармонії з довкіллям та самою собою, засобом побудови здорової діяльної життєвої траєкторії: “Зрозуміло, що коли в людини немає серйозної мети в житті, тобто мети, яка не сміється й не плаче, такої мети, якої вона добивається не заради задоволень або страждань, а з любові до тієї справи, яку робить, то вона може знайти собі діяльність тільки у зміні насолод і страждань, причому, звичайно, вона буде гонитися за насолодою, намагаючись уникнути страждань, – і саме настільки позбудеться насолод, наскільки уникатиме страждань, тобто потрапить на фальшивий шлях у житті: фальшивий не за якимись вищими філософськими і моральними принципами, а саме тому, що він веде людину не туди, куди вона сама ж хоче йти...” [8, 460].

К. Ушинський на сторінках своїх праць розв’язуючи питання важливості мети у житті кожної особистості, для її виховання, її розвитку доходить висновку, що мета є найважливішою спонукою людини до діяльності, а тому розвиває її волю, самостійність: “Але чому ж такою важливою є мета в житті людини? Саме тому, що вона спонукає душу до діяльності, до діяльності свідомої й вільної, спонукає душу до праці. Таким чином, і з цього погляду ми приходимо до того переконання, що тільки свідомі і вільна праця здатна дати щастя людині, а насолоди є лише супровідним явищем” [8, 463]. Отже вчений вказує, що мета повинна стосуватись діяльності, праці, адже будь-яке органічне прагнення, як переконаний

ЦІЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ТА ЗНАЧЕННЯ МЕТИ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПРАЦЯХ К.Д. УШИНСЬКОГО

К. Ушинський, будучи реалізоване, припиняється, але “душевне прагнення до діяльності, або прагнення душі до зміни своїх станів не має цієї властивості: воно ніколи не задовольняється і, крім того, потребує ще прогресивності у своєму безперестанному задоволенні” [8, 460]. Працю, діяльність і мету людського життя вчений вважав тими найважливішими чинниками у житті людини, без яких повноцінне життя просто немислиме: “Задовольніть усі бажання людини, позбавте її мети в житті й побачите, якою нещасною і нікчемною істотою вона стане. Отже, не задоволення бажань – те, що звичайно називають щастям, а мета в житті є серцевиною людського достоїнства і людського щастя. І чим швидше й повніше ви задовольнятимете прагнення людини до насолоди, позбавивши її мети в житті, тим нещаснішою і нікчемнішою ви її зробите. Цей безсумнівний факт психічного життя людини з особливою яскравістю виражається в тому величезному значенні, яке має для людини мета життя, незалежно від змісту цієї мети і навіть від її досягнення; бо мета, або завдання життя є тільки іншою формою для вираження того ж поняття – праці життя” [8, 459].

Педагоги наголошують, що людина виховується, соціалізується та формується лише шляхом певної діяльності, ідеальний варіант цього механізму – внутрішньо вмотивована, свідомо, відповідальна творча діяльність: “Абсолютно зрозумілий той педагогічний висновок, що впливає з цих спостережень. Виховання повинно мати на меті розвинути в дитині властиве їй прагнення до вільної, творчої діяльності. Будь-яка інша мета виховання буде помилковою і брехливою. “Навчити людину шукати для себе засоби для насолоди – означає обманювати людину і примушувати її поновлювати данаїдову бочку..., але дати людині діяльність, яка б наповнила її душу і могла б наповнювати її вічно, – ось дійсна мета виховання, мета жива, бо ця мета є саме життя” [6, 37]. Якщо виховання хоче щастя людині, вказував К. Ушинський, воно повинно “виховувати її не для щастя, а готувати до праці життя... Виховання повинно розвинути в людині звичку та любов до праці; воно повинно дати їй можливість відшукати для себе працю в житті... Виховання повинно не лише розвинути розум людини і дати їй відомий обсяг відомостей, а й запалити в ній бажання до серйозної праці, без якої життя її не може бути ні гідне, ні щасливе” [6, 37 – 38].

Потреба праці, як ми бачили вже, природжена людині, але вона навдивовижу легко здатна розгорятися або гаснути, залежно від обставин, і особливо відповідно до тих впливів, які оточують

людину в дитинстві і юності. Щоб людина широко полюбила серйозну працю, насамперед треба прищепити їй серйозний погляд на життя. Важко уявити собі щось таке, що більше суперечило б справжній меті виховання, як той легкий жартівливий відтінок, якого надають навчанню і навіть взагалі вихованню деякі педагоги, бажаючи позолотити для дітей гірку пілюлю науки” [9, 116 – 117].

Тому вчений пропонує таку пораду в цьому плані, “давайте душі вихованця правильну діяльність і збагатіть її засобами до необмеженої, поглинаючої душу діяльності” [6, 38].

Хоча для становлення вільної та свідомої у своїх діях особистості вчений необхідною вважав наявність мети, однак вказував, що не кожна мета здатна допомогти досягненню вищевказаного, мета повинна бути метою життя, широкою, нескінченною – це самовдосконалення, творення добра, така мета, досягнення якої породжувало б іншу, жагу та прагнення до праці та самовдосконалення. “Досягнення мети є, очевидно, найістотнішим для людини; але це тільки оманлива видимість. Сама по собі мета, як це ми вже бачили, ще необхідніша для людини, ніж її досягнення. Якщо ви хочете зробити людину цілком і глибоко нещасною, то позбавте її мети в житті й негайно задовольняйте всі її бажання. Чи треба ще доводити існування цього надзвичайного психічного факту? Замість усякого доказу ми пошлемося на власну свідомість кожного, кому траплялося раптом втратити мету в житті або відчувати, що в нього цієї мети нема, – що всі цілі життя, які здавалися людині такими дрібними, нікчемними й не вартими бути цілями життя. Якщо такий душевний стан триває, то можна серйозно побоюватися за людину. Цілі життя можуть бути дрібні, нікчемні; але якщо людина не помічає їх нікчемності, не переросла їх значення, то вони для неї – серйозні цілі: вона добивається їх і живе. Але позбавте її цих цілей, і якщо вона втратить надію знайти інші, то буде животіти, а не жити, або накладе на себе руки. Цього різкого факту, відомого кожній людській душі, досить, щоб переконатися, що мета життя становить саме зерно її незалежно від того, досягається ця мета чи ні” [8, 462 – 463].

Переосмислення педагогічної спадщини К. Ушинського дає підстави стверджувати, що мети свого життя вчений досяг, його педагогічний доробок є актуальним і сьогодні, оскільки ним у процесі виховання послуговуються науковці, вчителі-практики, батьки і виховники.

Висновок. Мета як компонент навчання та виховання має стрижневе значення, вона визначає основні напрями роботи в різних освітньо-

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В УКРАЇНІ ТА АВСТРІЇ

виховних системах, зумовлює принципи, зміст, організацію, методи й форми роботи. К. Ушинський у своїх працях довів необхідність існування високої мети для виховання всебічно розвиненої особистості, якій притаманна самостійність, відповідальність, творчість та любов до праці.

1. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник / В. Лозова, Г. Троцько. – Харків, 2002. – С. 126 – 174.

2. Мета і цілі навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4290.html>

3. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи / Л. Подоляк, В. Юрченко. – К., 2006. – 315 с.

4. Психологічна сутність, структура і цілі процесу навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psi-help.com/lekczi-pedagogchno-psixolog/324-psixologchna-sutnst-struktura-czl-proczesu-navchannya.html>

5. Складові процесу виховання [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: http://ua.coolreferat.com/Складові_процесу_виховання_часть=2

6. Струминский В.Я. Проблема воспитания в педагогической системе К.Д. Ушинского / В.Я. Струминский // К.Д. Ушинский. Избранные педагогические сочинения: В 2 т. / Под ред. члена-корреспондента АПН проф. В.Я. Струминского. – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1953. – Т. 1. – С. 7–52.

7. Ушинский К.Д. Письма о воспитании наследника русского престола / К.Д. Ушинский // Архив К.Д. Ушинского: В 4 т. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1962. – Т. 4. – С. 573 – 603.

8. Ушинский К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології / К.Д. Ушинський // К.Д. Ушинський. Вибрані педагогічні твори: У 2 т. Пер. з рос. / Редкол.: В.М. Столетов (голова) та інші. – К.: Рад. школа, 1983. – Т. 1 – С. 192 – 471.

9. Ушинський К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні / К.Д. Ушинський // К.Д. Ушинський. Вибрані педагогічні твори: У 2 т. Пер. з рос. / Редкол.: В.М. Столетов (голова) та інші. – К.: Рад. школа, 1983. – Т. 1. – С. 104 – 120.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2012

УДК 37.013.42(477+436)

Оксана Павлішак, кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри мовної та міжкультурної комунікації
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В УКРАЇНІ ТА АВСТРІЇ

У статті проведено порівняльний аналіз системи підготовки соціальних педагогів в Україні та Австрії. Акцентовано на позитивному та негативному досвіді підготовки даних фахівців в двох країнах. Постульовано, що система підготовки соціальних педагогів України та Австрії змінюється і пристосовується до нових педагогічних концепцій. Показано особливості змісту фахової підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні та Австрії.

Ключові слова: порівняльний аналіз, система підготовки, соціальний педагог, зміст фахової підготовки.

Літ. 16.

Актуальність проблеми професійної підготовки соціальних педагогів в Україні як складової загальноєвропейського підходу до унітаризації стандартів вищої освіти щодо підготовки фахівців різного профілю, необхідності запозичення зарубіжного досвіду у розв'язанні зазначеної проблеми та відсутність системних науково-педагогічних досліджень у цьому напрямку в Україні зумовили наш вибір порівняти основні аспекти реформи вищої освіти України та Австрії, враховуючи також основні вимоги та міжнародні декларації і вплив цих перетворень на організацію навчання педагогів і передусім соціальних педагогів.

Метою нашої статті є провести порівняльний

аналіз освітніх систем із підготовки соціальних педагогів в Україні та Австрії. **Предметом** дослідження – є дві системи підготовки соціально-педагогічних працівників в Україні та Австрії. **Об'єкт** дослідження – зміст підготовки соціальних педагогів в Україні та Австрії. Акцентуємо також і на негативному досвіді навчання у вищих навчальних закладах України та Австрії. Зазначимо, деякі проблеми характерні тільки для Австрійської Республіки, інші ж – суто для нашої держави. Проте обидві країни прагнуть до єдиного європейського простору, відтак організація навчання соціальних педагогів у вищих навчальних закладах повинна мати спільне підґрунтя, хоча вона може різнитися в